

**GAZİOSMANPAŞA ÜNİVERSİTESİ
II. ULUSLARARASI PLEVNE KAHRAMANI
GAZİ OSMAN PAŞA VE DÖNEMİ SEMPOZYUMU
(5-7 NİSAN 2017/TOKAT)**

BİLDİRİLER

**THE SECOND INTERNATIONAL SYMPOSIUM
ON THE HERO OF PLEVNA:
GAZİ OSMAN PASHA AND HIS PERIOD
(APRIL 5-7, 2017/TOKAT)**

SYMPOSIUM PROCEEDINGS

**СБОРНИК МАТЕРИАЛОВ
II МЕЖДУНАРОДНОГО СИМПОЗИУМА
«ГЕРОЙ ПЛЕВНЫ ГАЗИ ОСМАН ПАША И ЕГО ВРЕМЯ»
(5-7 апреля 2017, г. ТОКАТ)**

Yayına Hazırlayanlar

Prof. Dr. Mustafa ÇOLAK
Dr. Murat HANİLÇE
Doç. Dr. İsmet TÜRKMEN
Dr. Kemal İBRAHİMZADE

Eser Adı

**GAZİOSMANPAŞA ÜNİVERSİTESİ
II. ULUSLARARASI PLEVNE KAHRAMANI
GAZİ OSMAN PAŞA VE DÖNEMİ SEMPOZYUMU
(5-7 NİSAN 2017/TOKAT)**

BİLDİRİLER

Yayına Hazırlayanlar

Prof. Dr. Mustafa ÇOLAK

Dr. Murat HANİLÇE

Doç. Dr. İsmet TÜRKMEN

Dr. Kemal İBRAHİMZADE

Haberleşme Adresi

Gaziosmanpaşa Üniversitesi

Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Taşçıftlık Kampüsü, TOKAT

Baskı Yeri

CAN OFSET BASIM YAYINCILIK

Gazi Osman Paşa Bulvarı 19. Sokak 2/A – Merkez/TOKAT

Telefon: 0 356 214 46 70

Aralık 2017

Kapak Tasarımı

M. Edip ASLAN

ISBN: 978-975-7328-70-4

Tokat Valiliği Tokat İl Özel İdaresi tarafından bastırılmıştır.

© Her hakkı saklıdır. Bu kitapta yayımlanan konuşmalar ve bildirilerdeki görüş ve düşünceler sahiplerinin kişisel görüşleri olup, hiçbir şekilde Gaziosmanpaşa Üniversitesi'nin görüşlerini yansıtmaz. Kitapta yer alan yazıların dil ve bilim sorumluluğu yazara aittir.

XIX. Yüzyılın Rus Tarihşinaslığında 93 Harbi (1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi) ve Plevne Müdafaası

Dr. Vidadi UMUDLU

Azerbaycan Milli İlimler Akademisi Tarih Enstitüsü

Öz

93 Harbi (1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi) XIX yüzyıl Rusya'sında yeterince bahsolunan temalardandır. Konuyla ilgili sadece 1878-1900 yılları arasında çok sayılı kitap basılmıştır. Harbi seriden olan şu kitaplarda Gazi Osman Paşa'nın 93 Harbi'ndeki rolü, dövüşleri, Balkan yürüyüşleri, Rlevne'nin müdafaası, Kafkas cephesi, Rus askeri birliklerinin sayıları, şahsi isim listeleri ve savaş alanındaki kayıplarından söz edilmektedir. “1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi Balkan Yarımadasında Materiallar Toplusu” 111 kitaptan oluşmaktadır. Topluda Balkan yarımadasındaki savaşlar, aynı zamanda Plevne'nin müdafaası yer almaktadır. “1877 ve 1878 Savaşları” harbi seriden oluşan toplu 6 cilt olmakla 93 Harbi'nden hemen sonra 1879-1880 yılında Sankt-Petersburg'da yayınlanmıştır 1878 yılında Sankt-Petersburg'da basılmış H.A.Leer'e mahsus “Türkiye'deki askeri faaliyetler” (Очерк военных действий в Турции) kitabında tarafların askeri gücü, planları, Aşağı Dunay Nehri'ne doğru toplanma ve başka projeler yer almaktadır. P. Yegorov'un “76.cı Kuban alayının 1877-1878 harbindeki dövüş yolunun tasviri” (Егоров П. Описание боевой жизни 76-го пехотного Кубанского полка в минувшую войну 1877-1878-го годов) eserinde 93 Harbi'ndeki dövüşler, Rus general ve subaylarının listeleri Rus askeri birliklerinin verdiği kayıplar eksolunmaktadır. Fon-Bendtin “3.Fin Atıcı Taburunun 1877-1878 Harbi'nde Türklere karşı savaşlarının kronolojisi” (Фон-Бендт. Хронологический очерк участия Лейб-гвардии 3-го стрелкового Финского батальона в кампании против Турок 1877-78 г) kitabında adı geçen taburun Dubnya, Fillipol yakınlarındaki ve başka savaşların kronolojisi verilmektedir. K.Yanovski'nin 1897 yılında tertip ettiği “General Sisyanov'un 157.ci Elizavetpol piyon alayı 1877-1878 yıllar Rus-Türk savaşında” adlı kitabında adı 157. Elizavetpol piyon alayının kayıpları liste halinde verilmiştir. L.V. Şahovski'nin tertiplediği “1877-1878 yıl savaşının sahneleri. Balkan'lara iki yürüş” kitabında yazarın kendisi Balkan yürüyüşleri və Plevna kuşatmasında bulunduğundan eser daha kıymetlidir. 318 sahifeden oluşan bu kitap 1878 yılında basılmıştır. Türk Ordu Birliği'nin albayı Talat'ın yazmış olduğu “Plevna yakınlarındaki savaşların tasviri” (Таль-ата. Описание военных действий под Плевной) adlı eseri 1886 yılında Rusca basılarak yayınlanmıştır. Kitapta Plevne'nin müdafaası ve Gazi Osman Paşadan, genelde 93Harbiden geniş şekilde bahsolunmaktadır. Dubovskinin 93 Harbinden (Дубовский В. Ф. Описание военного похода Лейб-гвардии Драгунского полка в Турецкую кампанию 1877-1878 гг.) bahsettiği eserinde de Osmanlı-Rus savaşlarından söz edilmektedir.1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi'nden bahsolunan daha çok sayılı kitaplardan faydalanmak mümkündür. Uygun görülürse tam metinlerde bu kitaplardan detaylı şekilde bahsolunacaktır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı-Rus Savaşı, Ghazi Osman Pasha, Plevne Müdafaası, Rus askeri, Rus tarihçiler

The 93 War (1877-1878 Ottoman–Russian War) and Pleven’s Defense in the Historiography of the Russian Of XIXth Century

Dr. Vidadi UMUDLU

Azerbaijan National Academy Of Sciences History Institute

Abstract

The war of 93 (1877-1878 Ottoman-Russian War) is a well-mentioned theme in the XIX century Russia Only a very large number of books were published about the subject between 1878 and 1900. In these books which are military pilots, Gazi Osman Paşa role in the battle of the 93rd, fights, Balkan walks, Plevne's defense, Caucasian front, numbers of Russian military units, personal name lists and losses in the battlefield are mentioned. "The collection of materials on the Russian-Turkish War of 1877-1878 on the Balkan Peninsula" consists of 111 inscriptions. There are wars in the Balkan Peninsula, and at the same time plebe of Plevne. The mass of the "1877 and 1878 wars" was published in Sankt-Petersburg in 1879-1880 immediately after the 93rd war. In the book "Military Activities in Turkey" for H.A. Leer published in 1878 in Sankt-Petersburg, the military power of the sides, their plans, the gathering towards the Lower Tuna River and other projects are included in the book (Очерк военных действий в Турции). In the work of P. Yegorov's "Description of the military life of the 76th Infantry Regiment of Kuban in the last war of 1877-1878-second period" (Описание боевой жизни 76-пехотного Кубанского полка в минувшую войну 1877-1878 годов) 93 Wartime fights, the lists of military general's and officers are exacerbated by losses from Russian military units. Lists of Russian military general and officers and the loss of the Russian army "Fighting of the Martial Path in the 1877-1878 War of the 76th Kuban Regiment" Von Wendt "A chronological outline of the participation of the Life Guards of the 3rd Infantry Battalion of the Finnish campaign against the Turks in 1877-78 g" (Хронологический очерк участия лейб-гвардии 3-го стрелкового Финского батальона в кампании против Турок 1877-78 г) in the book mentioned battalion Dubny to, Near Fillipol and other chronologies of wars. In 1897, K. Yanowski established a book titled "General Sisyanov's 157th Elizavetpol pawn regime in the Russian-Turkish War of 1877-1878." The names of the 157th Elizavetpol pawn regiments were listed in the list. L.V. Shahovsky arranged "the stages of the 1877-1878 war. Two Walking in the Balkans", the writer himself is more prosperous when he is in the Balkan walks and in the siege of the Plevne. This book was published in 1878 in 318 volumes. Maj. Talat of the Turkish military army he wrote "Description of military operations at Plevna" (Описание военных действий под Плевной). The book was published in Russian in 1886. It is generally mentioned broadly from the 93 year war, Plevne's defense and Gazi Osman Paşa. The book V.F. Dubovski "Description military

campaign of the Life Guards Dragoon regiment in the Turkish campaign of 1877-1878” (Описание военного похода лейб-гвардии Драгунского полка в Турецкую кампанию 1877-1878 гг.) dedicated the Ottoman-Russian War. It is possible to benefit from the more numerous books mentioned 1877-1878 Ottoman-Russian War. Full text will be mentioned in detail in these books, if it is seen.

Keywords: Ottoman-Russian War, Gazi Osman Paşa, Plevne's defense, Russian military, Russian historians

93 Harbi (1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi) XIX yüzyıl Rusya tarihşinaslığında da yeterince bahsolunan temalardandır. Konuyla ilgili harbi seriden olan çok sayılı kitap basılmış ve genelde, bu kitaplarda Rusya askeri birliklerinin zaferleri, Plevne kuşatması, Kafkas cebhesindeki olaylar, Balkan yürüyüşleri, Rus askeri birliklerinin sayıları, şahsi isim listeleri ve savaş alanındaki kayıplarından sözedilmektedir. Genelde Plevne müdafaası tüm kitaplarda ayrıntılı şekilde aydınlatılmıştır. Aynı zamanda Qazi Osman Paşa'nın 93 Harbinde ve Plevne'nin müdafaasındaki rolü, dövüşleri yer almaktadır. Plevne savunması Qazi Osman Paşa'nın en büyük başarısıdır. Rus tarihçileri bile onun kahraman savaşından, üstün kişiliyinden söz etmektedirler. Osmanlı Devletinin toprak bütünlüğünü bozmağa çalışan Çarlık Rusya'sı Nisan 1877'de Türkiye'ye müharebe ilanında bulunmuş, bununla da 1877-1878 Osmanlı-Rusya Muharebesini başlatan devlet olmuştur. Kafkas ve Balkanlar iki İmparatorluk arasında savaş cebhelerine dönüşmüş, milyonlarca insan bu veya başka taraftan savaşa girmişlerdir. Tuna Nehri Balkanlarda Türk ve Rus filo gemileriinin karşı-karşıya geldiği esas alan olmuş, nehir üzerindeki Barboşi köprüsüne sahiplenmek çok stratejik bir önem taşımıştır.

XIX.yüzyılda Sen-Petersburg, Moskova, Tiflis ve başka merkezlerde Çarlık Rusyasının Osmanlı Devletiile apardığı müharebelerden bahseden çok sayıda harbi seriden olan kitap basılmıştır. 1877-1878 Osmanlı-Rus Muharebesi de bu bakımdan istisna değil. Rusya İmparatorluğunun Harb tarihinden bahseden kitapların büyük kısmı genel olarak savaşlarda yer almış generaller, subaylar tarafından kaleme alındığından, bu kitaplarda haklı ve güçlü taraf olarak kabul edilmiş Rusyanın zaferlerine daha çok yer verilmiştir.

1877-1878 Osmanlı-Rus Muharebesini aydınlatan kitapların sayısı çok olduğundan bu kitaplardan kronolojik ardıcılığla bahsedilecektir. Şunu da belirtelim ki, bazı kitaplar öyle savaşın gittiği 1878 yılında yayımlanmıştır.

H.A. Leerin yazmış olduğu “Türkiye'deki askeri operasyonların tasviri” (Очерк военных действий в Турции) kitabı 1878 yılında Sen-Petersburg'da basılmıştır. Kitapta genelde 93.Harbinden söz edilmektedir. Savaş öncesi her iki tarafın savaş planları, askeri birliklerinin sayısı, Tuna Nehrine askerlerin yerleştirilmesi, Rusların Tuna Nehrini geçmek için planları, Aşağı Tunadan geçilmesi ve sonda Ayastefanos sulh antlaşmasının imzalanması yer almaktadır. 1877-1878 Rus-Türk savaşında Rusya Balkanlarda nüfuzunu güçlendirmeye başladı. 1878'de Berlin Kongresinde Balkan Yarımadası halklarının serbest bırakılmasını teşvik eden kararı gözden geçirilmiştir [5].

L Şahovskinin yazmış olduğu “1877-78 savaş sahneleri. Balkan arkasına iki yürüyüş” (С театра войны 1877-78. Два похода за Балканы) kitabı savaşın gittiği 1878 yılında Moskovada yayınlanmıştır. Kendisi bir savaş muhabiri olarak savaşlardan aldığı haberleri sıcak-sıcağına “Moskova Gazetesi” editörüne göndermiştir. Kitapta çok sayıda savaş sahnesi yer almaktadır. Plevne kuşatması komutanı General Gurko birimlerinde kaldığı süre boyunca yazarın bir görgü tanığı gibi kaydedilen ilk izlenimleri de 318 sayfalık kitabında yer almaktadır [17].

“1877 ve 1878 yıllarında Rus silahının üstün gücü ve Osmanlı dostalarının gizli eylemleri” (Геройские дела русского оружия 1877 и 1878 г. и тайных действий друзей Порты) eseri de 93. Harbinin baş verdiği bir dönemde-1878 yılında yazılmıştır. Önceden not edelim ki, şovenistcesine yazılan bu kitapta Türklere ve Osmanlı Devleti’ne karşı hakaretlere de yer verilmiştir. Kitapta Hıritiyan birliğinden, Balkan halklarının Osmanlı idaresinden kurtulmasından söz edilmektedir. Rusya’nın 12 Nisan 1877 yılında Türkiye’ye savaş ilan etmesi, Ruslar tarafından Plevne ve Kars’ın kuşatılarak ele geçirilmesi, 93 Harbinin sona ermesi, Berlin Antlaşmaları eserde üzerinde durulan konulardır. Aynı zamanda Şipka’daki Rusların kazandığı zafer-Sheinovo, Philippopolis, Adrianopolis’in ele geçirilmesi, 1878’de Balkan halklarının bağımsızlığını ve Rusya’nın toprak alımlarını sağlayan San Stefano barışından bahs olunmaktadır [4].

Kolektif yazarlar tarafından hazırlanan ve altı ciltten oluşan “1877 ve 1878. Yılların Savaşları” (Война 1877 и 1878 гг.) kitapları 1879-1880 yıllarında Sen-Petersburg’da basılmıştır. Harbi seriden olan bu kitapların tüm ciltlerinde İmparator II Aleksander’in, Prens Nikola’nın, Sultan Abdulhamid’in, 93 Harbinde savaşan Rus ordu komutanlarının, savaş sahnelerinin resimleri, aynı zamanda savaşları anlatan haritalar yer almaktadır. Birinci cildin evvelinde Balkan Yarımadası, onun nüfusu, Türklerin Avrupa’ya gelişlerinden bahs olunur. Rusların 1877-1878 Osmanlı-Rus Muharebesine hazırlıkları, Tuna Nehrinin geçilmesi için için gösterdiği çabalar, 1877 yılı 12 Nisan’da başlattığı hareket da detaylı şekilde anlatılmaktadır. Kendi çıkarlarını gizlemeye çalışan ve Balkan halklarının dostu gibi görünen Çarlık Rusyası Balkan Slavlarını Türklerin zulmünden kurtarılması için savaşı başlattıklarını öne sürmektedirler. Aslındaysa yeni topraklara yiyelenmekte kararlı olan Rusya’nın savaş açtıkları hem Balkanlarda, hem de Kafkaslarda esas amacı bu toprakları kendi nüfuz dairesine dahil etmektir.

Rusya İmparatoru II Aleksander’in oğlu, Rusya Genelkurmay Başkanı Nikola’nın Türkiye’ye savaş açtıklarını ilan etmesinden hemen sonra, askeri birliklere Osmanlı topraklarına yürüyüşe başlamalarını emir ediyor. Tuna Nehri üzerindeki Barboşi köprüsünün Ruslar tarafından ele geçirilmesi onların ilk zaferi gibi değerlendirilmektedir. Bir sonraki gün Rus askerlerinin saldırısına uğrayan Brailov şehri teslim olmak zorunda kalır. Türk gemisi “Lütvi Celil”in askerleriyle birlikte patlatılarak batırılması ve “Hivzi Rahman” gemisindeki patlama Rus denizcilerinin yolunu biraz daha açmış olur. 26 Mayıs’ta Rus Askeri Birliklerinin yerleşmekte olduğu Romanya’nın Aloeşti şehrine gelen Başkomutan Nikola, Tuna Nehrini geçmek için incelemelerde bulunur, planlar hazırlanır. 15 Haziran 1877 tarihinde Rus Donanması Tuna Nehrini geçerek Sistov kıyılarına çıkmayı başarır [22].

Harbi seriden olan “1877 ve 1878.Yılların Savaşları” (Война 1877 и 1878 гг.) kitabının ikinci cildinde Rus Askeri Birlikleri tarafından Nikopol şehrinin tutulmasıyla Plevne’ye giden yolun açılması, Rusların Balkanlardaki ilerlemeleri, Osmanlı Ordularının savunmaya çekilmesi, Bulgar kökenli beledçilerin Ruslara yardımda bulunmalarıyla ilgili bilgiler yer almaktadır. 1877 yılı 3 Temmuz’unda General Gurko’nun komutasındaki Rusya birlikleri tarafından Kazanlık şehrinin alınmasından hemen sonra Osmanlı birliklerinin geçirdiği başarılı ameliyat sonucunda Rusların 200 kişiden çok kayıp vererek geri çekilmek zorunda kaldığı bildirilmektedir [23]. Kayıplara gelince General Gurko’nun komutasındaki Rus Askeri birlikleri temmuzun 2.den 20.e gibi Balkanlardaki yürüyüş ve savaşlarda 990 subay ve asker, Rusların tarafında savaşan Bulgarlar ise 538 kişi kayıp vermişlerdir. Rus ve Bulgar birliklerinin saldırılarına rağmen Türkler’in Eski-Zağra köyünü koruması da dikkat çekmektedir [23].

“1877 ve 1878.Yılların Savaşları” (Война 1877 и 1878 гг.) kitabının 3.cü cildinde Plevne şehrinin stratejik konumu, Osmanlı Devletinin özellikle Plevneye önem vermesi, Nikopolun işgalinden sonra Rus askerlerinin Plevneye yaklaşmaları, Rusyanın yeni saldırılara hazırlanmaları konusunda geniş bilgiler yer almaktadır. Plevneyi kuşatmaya alan Rusların savaşta yenik duruma düşerek geri çekilmek zorunda kalması, vermiş olduğu kayıplar, aynı zamanda bu savaşların Ruslar ve Türkler için önemi vurgulanmaktadır. Plevne müdafasının mimarı olan Gazi Osman Paşanın komutasında yer alan asker sayısının Ruslar tarafından bilinmemesi ve farklı rakamların ortaya çıkması Rusların planlarını zora sokuyordu. Rusların dayandığı bir belgede Gazi Osman Paşanın 6 temmuzda 25 taburla Plevneye geldiği gösterilmektedir. Şunu da belirtelim ki, Plevne kuşatmasının komutanı General Şilder-Şuldnerin de Ordu Birlikleriyle aynı günde Plevne civarına geldiği görülmektedir. Rus komutan vakit kaybetmeden Plevneye saldırıyı planlamaktaydı [24].

Rusların 8 temmuzda Plevneye sokulmak için yaptığı saldırı bozguna uğradı ve ilk savaşta yenik düşen Rus ordu birlikleri geri çekilmek zorunda kaldılar. İki alay komutanı, 22 assubay öldürüldü, 52 subay yaralanarak sıradan çıkarıldı, askerlerden ölü ve yaralı sayısı 2771 kişi oldu. Ruslar ilk yenilgilerinin nedenini sayca az olmalarında görmekteyler. Ruslara göre Osman Paşanın yenik düşen birlikleri takip etmemesi kayıp sayısının artmasını önlemiş oldu. Bu yenilgiden sonra Rusya Güneyde Edirneye doğru saldırıyı ertelemeli oldu. Ruslar Plevnedeki mağlubiyeti 93Harbinden bu yana ilk yenilgi olarak görmekteyler [24].

Ruslar Tuna Hehrinden Küçük Balkanlara kadar 6 takım yerleştirmiş ve bu askeri birliklerde toplamda 240 bin kişi bulunmaktaydı. Bu sayı yetersiz bulan Rusya yeni askeri birlikleri Plevna civarına toplamaya devam etdi. Aynı zamanda Plevnanın müdafasını yetersiz gören Osman Paşa da Plevne yakınlığında yeni bir barikatın kurulmasını emir etdi [24]. Bu kadar askeri savaşa sokan Rusyanın esas amacının belirttiği gibi Slavları korumakla kuşkusuz hiç bir alakası yoktur

18 temmuz sabah 4-de Rus birlikleri Plevnaya ikinci saldırıyı başlatıldılar. 30.000 kişilik ordu ile Plevneyi ikinci kez kuşatmaya alan Rus askeri birlikleri 8 saatlik savaşın sonucunda yeniden yenik duruma düştüler. Gazi Osman Paşa Plevneyi ikinci defa korumayı başardı ve Rus birlikleri geri püskürtüldü. İkinci Plevne kuşatmada Rusyanın

168 subay ve 7167 askeri öldürüldü. Rus subaylarının fikrince Plevnedeki bu kanlı savaştan ve verilmiş çok sayılı kayıplardan sonra Rusya dışında başka devletlerin ordu birliği çökmüş oluverirdi. Rus kaynaklarında Osman Paşanın Plevne savaşlarına çok büyük tesiri gösterilmektedir. Osman Paşa asil türktür, o Küçük Asyada –Tokatda doğmuştur. Osman Paşa acımasız ve çok sert adam tesiri bıraksada aslında o, çok güzel yüzlü, hoş görünümü olan ve yüzünde hiç bir sertliyi bulunmayan bir komutandır [24]. Çok gururverici ve yerinde söylenmiş güzel kelimelerdir.

Agustosun 26.dan 31-ne gibi devam eden 3.cü Plevne savaşı 93 Harbinde en büyük savaş gibi değerlendirilmektedir. Rusya Plevne kuşatmasına 93.000 subay ve asker, 250 topla başlamaya hazır bulunması gerçekleşecek savaşların ağırlığından haber veriyordu . Ruslara göre Osman Paşanın komutasında 70.000 kişi ve 100 top bulunmaktaydı. Bir hafta devam eden kanlı savaş sonucunda aciz kalan Ruslar ne yapacaklarını bilmeden geri çekilmeye koyuldular. Rus harbi kaynakları 3.cü Plevne savaşında Rusya Askeri Birliklerinin kayıp sayısının 30.000 kişiye yakalaşdığını kanıtlamaktadır [24]. Çoksayı kayıplardan sonra Rusyanın geri çekilmekten başka şansı kalmamışdı. Gazi Osman Paşa bu savaşın en büyük kahramanı olmuştur.

“1877 ve 1878.Yılların Savaşları” (Война 1877 и 1878 гг.) kitabının 4.cü ciltinde de Plevneyle ilgili olaylar önde gelmektedir. 1877 yılının eylülünde Plevne civarlarında askeri birliklerin yeniden toplanması, aynı zamanda Askeri Birliklerinin Plevne yakınında yerleştirilmesiyle ilgili Rusyanın Harbi Şuranın aldığı karar dikkat çekmektedir. Rusların 4.cü Plevne kuşatmasından bahseden bilgiler de kitabın bu bölümünde yer almaktadır. Askerlerin sayısını sürekli artıran Rusya Ordusunun yeni yerleşim yeri Plevne yakınında bulunan Yeni ve Eski Barkaç köyleri oluverdi [25]. 30.000 asker ve subayın ölümüne neden olan Rusyanın işgalla ilgili fikrinden dönmeyeceği aydın görülmektedir.

4.cü Plevne kuşatmasında Ruslar askeri birliklerini altı hisseye bölerek Plevnelilere hiç bir çıkış yeri bırakmamıştılar.Bu kuşatmaya sayıca en çok asker katılmaktaydı. Toplamda Rusların bu kuşatmada 100.000 asker ve subayı, 300 topu bulunmaktaydı. Rus kaynaklarına göre Osman Paşanın komutasında 50.000 askeri ve 100 topu vardı[25]. Rusların artık sayıca çok üstün durumda oldukları görülmektedir. Aslında bu önceki 3 yenilgenin tekrarlanmaması korkusu nedeniyleydi. Kışın yaklaşması ve Plevnenin tam kuşatmada olması nedeniyle, Türk askerlerinin gıda sorunu yaşayacağını düşünen Ruslar kuşatmanın zamanını uzatmakta kararlıydılar. 28.kasımda kuşatma sona erdi ve Plevne Ruslar tarafından işgal edildi. Bir gün sonra Plevneye gelen Nikola kutlamalar geçirerek askerlerini ödüllendirdi [25].

“1877 ve 1878.Yılların Savaşları” (Война 1877 и 1878 гг) kitabının 5.cii ciltinde Plevne müdafaası zamanı başka yerlerdeki savaşlar, Ruslar tarafından Şipka geçidinin aşılması, Şipkanın müdafaası, Bessarabyadaki savaşlar yer almaktadır [26].

“1877 ve 1878.Yılların Savaşları” (Война 1877 и 1878 гг) “kitabının 6.cı son ciltinde 93.Harbinin sona çatması ve Ayastefanos Antlaşmasının imzalanması detaylarıyla bildirilmektedir [27].

1877-1878 Osmanlı-Rusya Muharebesinden hemen sonra 1880 yılında basılan 1 V.F.Dubovskinin "1877-1878 Türkiye askeri kampanyasında Dragoon alayının geçdiği yol" (Описание военного похода Лейб-гвардии Драгунского полка в Турецкую кампанию 1877-1878 гг.) tarihi eserinde Rus- Türk savaşı belgeler esasında araştırılmaktadır. Eserin adından görüldüğü gibi, 1877-1878 yılları arasındaki Rus-Türk savaşı sırasında, Dragoon Alayının katıldığı savaşlar, Alayla ilgili önemli tarihsel olayların belgelerle anlatımı, asker ve subayların madalya ve nişanla ödüllendirilmeleri, rezidans görevlileri, üst düzey subaylar, sınıf görevlileri, subaylar ve menajerlerin isim listeleri, aynı zamanda ölen ve yaralıların isimleri kitapda yer almaktadır [1].

D.F. Şabanovun "Geçen 1877-1878 savaşında 13. Erivanski İmparator Majesteleri Alayının savaş faaliyetleri" (Описание боевой жизни в минувшую войну 1877-1878 годов 13-го лейб-гренадерского Эриванского Его Императорского Величества полка) eserinde 1877-1878 yılları arasındaki Rus-Türk muharebesinde 13. Erivanski Alayının katıldığı dövüşler ve savaş faaliyetleri, Alayın şefleri, komutanları, personel ve üst düzey subayları, görevlileri hakda bilgiler verilmektedir. Aynı zamanda savaşa katılanların ve kayıpların isim listeleri de 1881 yılında Tifliste basılan bu kitapta yer almaktadır [16].

M.Pozemkovskinin yazmış olduğu "Geçen 1877-1878 savaşında 155.ci Küba Piyade Alayının savaş faaliyetleri (Описание боевой жизни 155-го пехотного Кубинского полка в минувшую войну 1877-1878-го годов) adıyla 1881 yılında Tifliste yayınlanmıştır. M.M. Pozemkovski tarafından yazılan bu tarihi eser 1877-1878 Rus-Türk savaşı sırasında elde edilen materyaller esasında ve aynı zamanda General Igor Cherniavsky liderliğindeki Kafkas Askeri Bölge Askeri Tarih Bölümünde hazırlanmıştır [11].

Küba 155. piyade alayı 3. tabur kadrosu, Kasım 1863'te Kafkasya'da Sivastopol yedek piyade alayının 6. Taburu ve vücut koruyucuları ve askerlerin birtakım iç kısımları temelinde kuruldu. Polk, 39'uncu Piyade Bölüğü'ne katıldı. 1866'da, Küba 155. Piyade Alayı, Başbakanlık müfrezesine kabul edildi ve Abhazya'daki ayaklanmayı bastırmaya katıldı. 1877-1878 Rus-Türk savaşında muharebe operasyonlarının hızlanmasıyla 1877 yazında, alay, Kafkasya-Türk sınır bölgesine sevk edildi. Arpaçay ve Kars kalesinin ilk kuşatmasına katıldı. Ardından, 15 Eylül ve 2 Ekim 1877'de Caravan-Sarayskiy pasosundaki savaşa katılan Erivan Kafkasya Kolordu Takımını güçlendirmek üzere gönderildi. 23 Ekimde Alay, Virgin-Boyne'deki güçlendirilmiş pozisyonlarında yer aldı. Bununla birlikte, Rus kuvvetlerinin komutanı Korgeneral Va Gaiman, Türklerin yenilgisini kullanamadı ve birkaç gün yerinde kaldı. Bu Türklerin Erzurum'un inatla savunmasına hazırlanmasına izin verdi. 1877-1878 kışında zor geçişi gerçekleştiren Alay Taburları, Erzurum'un abluka altına alınması sırasında savunmayı da sürdürmüştü [11].

Aron Fon Bendtin "1877-78 kampanyasında 3. Piyade Fin Taburunun Türklere karşı faaliyetlerinin kronolojik taslağı" (Хронологический очерк участия Лейб-гвардии 3-го стрелкового Финского батальона в кампании против Турок 1877-78 г) adlı kitabında 1877-1878 yıllarındaki Balkanlardaki Rus-Türk savaşı zamanı 3. Piyade Fin Taburunun Türklere karşı savaşını, aynı zamanda bu taburun Dubnyak Dağı'ndaki savaşlara katılımını anlatılıyor. 1818'de Helsingforsda kurulan tabur Fince eğitimi

almış, 1830-1831.yıllarında Rusya-Polonya savaşına katılmıştır. Muhafize taburu olarak Baltık Denizi kıyılarını koruyan birliklerin bir hissesi olmuştur. Bendtin bu kitabında 1877 – 1878 Rus-Türk savaşına katılmış 3. Piyade Fin Taburunun savaş faaliyetleri, türk askerlerle dövüşler detaylı biçimde anlatılmaktadır. 3. Piyade Fin Taburu 21 Kasım 1905'de Finlandiya halkının talebi üzerine dağıtılmıştır [3].

A. Popovun yazmış olduğu “Geçen 1877-1878 Savaşında 4.cü Kafkas Atıcı Alayının Savaş Faaliyetleri” (Описание боевой жизни 4-го Кавказского стрелкового батальона в минувшую войну 1877-1878-го годов) eserinde 1877-1878 Rus-Türk Savaşına katılan alay komutanlarının isteleri verilmiş, tabur karargahı ve alt kademe subaylarına altın rütbeli süsler verildiği görülmektedir. Türk askeri birliğiyle savaş sahneleri, savaş sonucunda bu alayın da çoksaylı kayıp vermesi tarihi seriden olan bu kitapda yer almaktadır. Kitap 1881 yılında Tifliste yayınlanmıştır [9].

P. Yegorovun yazdığı “Geçen 1877-1878 savaşında Kuban 76 inci Piyade Alayının askeri hayatı” (Описание боевой жизни 76-го пехотного Кубанского полка в минувшую войну 1877-1878-го годов) tarihi eserde 1877-1878 Rus-Türk savaşının esas olayları belgelerle kaleme alınmaktadır. Bu kitap da 93.Habinde yaşanan olayları daha yakından ve detaylı şekilde izlemeye olanak sağlar. Kitapda 76 inci Piyade Alayının 1877-1878 yılları arasındaki Rus-Türk Savaşındaki rolü, karşı Türk askerlerinin durumu ve savaş faaliyetleri yer almaktadır. Alayın generalleri, personeli ve üst düzey subay ve askerlerinin isim listesi, ölü ve yaralı subayların sayılarını gösteren rakamlar da eserde yer almaktadır [2].

Ermeni general S.O.Kişmişevin yazdığı kitap “1877-1878 yılında Türkiye Ermenistanında savaş” (Война в Турецкой Армении 1877-1878 гг) adlanmaktadır. Rus Ordusunun generali olmuş Kişmişev Kafkaslardaki ve 93.harbindeki savaşlara bizzat katılmış, milletçi ermenilere destek olmuştur. Bu kitapda 93.harbinin esas olayları ve Türk ordularının savaşları da, yer almaktadır.Kitap 1884 yılında Sankt-Petersburqda yayınlanmıştır [5]. Not edelim ki, Türkiye Ermenistanı deyilen bir yer olmamıştır ve bu kelime Ermeni generalın kendi düşüncesinin bir ürünüdür.

L.Rikman tarafından yazılmış olan “Geçen 1877-1878 savaşında Majesteleri Virtemberg Kralı Nizhny Novgorod 44.cü Dragoon Alayının savaş faaliyetleri” (Описание боевой жизни 44-го Драгунского Нижегородского Его Величества Короля Виртембергского полка в минувшую войну 1877-1878-го годов) eserinde 1877-1878 Rus-Türk Savaşı sırasında onunla ilişkili savaş hikayelerinin ve önemli tarihi olayların belgesel anlatımı yer almış, Alaylardaki subayların ve görevlilerinin isim listeleri verilmiş, ödüller ve ayrımlar belirtilmiş, kaç sayıda ölen ve yaralanan olduğu belirlenmiştir [13]. Tarihçi L.Rikman 44.cü Dragoon Alayının şahsında savaşa nüfuz etmiş, savaşları tasvir edebilmiştir.

Teletin eseri olan “Plevna'daki savaş faaliyetlerinin tesviri” (Описание военных действий под Плевной) eserinde Plevne müdafaası, Rusların Plevneye tekrarlanan saldırıları, aynı zamanda Plevnede iki İmparatorluğun karşı-karşıya gelmesi, kanlı savaşların olması hakda belgeler yer almaktadır [18]. Bir Türk olarak Teletin yazmış

olduğu 266 sayfalık kitabın 1885 yılında Sankt-Petersburgda basılarak yayınlanması dikkat çekicidir.

“18.ci Vologda Piyade Alayının 1877-1878 yıllarında Türkiyeye yürüyüşünden hatıralar” (Воспоминания о походе 18-го Пехотного Вологодского полка в Турцию 1877-78 годах) adlı herbi seriden olan kitapda 18.ci Vologda Piyade Alayının 93.Harbindeki savaşları geniş şekilde tesvir olunmaktadır. Alayın Plevna kuşatmasına katıldığı ve Türk Askeri Birliklerinin darbesi sonucunda çok sayılı kayıplara karşılaşması belli olmuştur [21].

Tarihçi M.Pozemkovskinin 93.harbinden bahs eden başka bir kitabı “1877-1878 yılında 153.cü Bakü Piyade Alayının savaş faaliyetleri İmparator Majesteleri Grandük Sergei Mihayloviç taburu” (1877-1878гг. 153 пехотного Бакинского Его Императорского Высочества Великого Князя Сергея Михайловича полка) adlanmaktadır. Eserde 1863 yılında kurulan 153.cü Bakü Piyade Alayının savaşdaki rolü gösterilmektedir. Bu sürede özel olarak eğitilmiş, 1877-1878 Rus-Türk savaşına katılmıştır. 153.cü piyade alayı, Kırım Tatar Alayı ile birlikte Kafkas Taburunda yer almışlardır. 153.cü Alay 4 Mayıs 1877'de, Ardahan kalesini ve ertesi gün Akhali'yi güçlendiren başka bir kaleini ele geçirmişti. Alayın bir başka savaşı, 28 Ekim 1877 gecesi Aziz Kalesi'nin ele geçirilmesi oldu. Bu kalemi, Erzurum kent kalesine yaklaşımları savunan kalan üç kalenin eşzamanlı ele geçirilmesi ile bağlantılı olmaktadır. Bu olaylar bu tarihi eserde detaylandırılmıştır. Ekler, savaşta yaralanan ve öldürülen subayların ve alt kademelerin isimlerinin listelerini içeriyor [10].

Onu da belirtelim ki, Alayın Bakü ismini taşıması Çarlık Rusyasının “Parçala ve hüküm et” politikasının bir sonucuydu ve bunun Bakıyla hiçbir ilgisi yoktur. Aynı kelimeyi Kuba, Erivan, Tatar,Kafkas isimli alaylarla da söylemek mümkündür.

Yakov Tulubovskinin “2.ci Atıcı Alayı 1877-1878 Türk kampanyasında” (Лейб-гвардии 2-ой Стрелковый Батальон в Турецкую кампанию 1877-1878 гг.) eserinde 1877-1878 dönemi Rus-Türk Savaşı sırasında savaşan taburların ve bununla ilgili önemli tarihsel olayların belgelerle anlatılmaktadır.Kitapda Türk kampanyasında ödüller alan isimlerin ve karargah tabur subaylarının listeleri verilmiştir [20].

Yanovskinin “1877-1878 Türk Savaşı sırasında 156. Elisavetpol Piyade General Prens Tsitsianov Alayı” (156-й пехотный Елисаветпольский Генерала Князя Цицианова полк во время Турецкой войны 1877-1878 гг.) eserinde 1877-1878 yılları arasındaki Rus-Türk savaşında Alayın savaş faaliyetleri, savaşlarda verdiyi kayıplar ve onların listelerde tesbiti yer almaktadır. Türk askerlerinin yaptığı savaşları öğrenmek açısından eser kıymetlidir [28].

Tarihçi V.İvanovun “Geçen 1877-1878 savaşında 2. Kafkaz Atıcı Taburunun askeri hayatı” (Описание боевой жизни в минувшую войну 1877-1878 годов 2-го Кавказского стрелкового батальона) adlı eserde çok sayılı isim listeleri verilmiştir. Bu listelerde aynı zamanda asker ve subaylara nişan ve madalya verildiği görülmektedir. 1877-1878 yılları arasındaki Rus-Türk Savaşı sırasında savaşan taburların ve bununla ilgili önemli tarihi olaylar belgesel tanımlanmıştır. Komutanların listeleri

verilmiş, tabur karargahı ve alt kademe subaylarına altın süslerin verildiği, ölü ve yaralı subayların sayılarını gösteren rakamların olduğu bilinmektedir [5].

Başka bir eser “1877-1878 de Balkan Yarımadasındaki Rus-Türk savaşı yüzere materyaller toplusu” (Сборник материалов по русско-турецкой войне 1877–1878 гг. на Балканском полуострове) adlanmaktadır. . 9 ciltten oluşan bu kitapda Rus-Türk savaşı belgeler esasında ve daha detaylı şekilde anlatılmaktadır. Bu eserde önemli belgeler toplanmaktadır. Balkan Yarımadası'ndaki 1877-1878 Rus-Türk Savaşı'ndaki materyallerin koleksiyonu toplanmıştır. İlk dafa olarak Kafkasya'daki askeri olay ve operasyonlar, Rus-Türk savaşı bu kadar detaylı olarak ele alınmamıştır [15].

K Prisenkonun kaleme almış olduğu tarihi eser “1.ci Plevne ve 19.cu Kostroma Piyade Alayı 1877-1878 Rus-Türk Savaşı'nda” (Первая Плевна и 19-й пехотный Костромской полк в Русско-Турецкую войну 1877-1878 года) Rus-Türk savaşı sırasında, savaş rejimlerinin ve bunlarla ilgili önemli tarihsel olayların belgesel anlatımı verilmiş ,aynı zamanda 1.ci Plevna müdafaasıyla ilgili bilgiler verilmiş, 19.cu Kostroma Piyade Alayının 1877-1878 Rus-Türk savaşındaki rolü değerlendirilmiştir [12].

A.Talmanın “1877-78 yıl kampanyasında Majesteleri Ulan Alayı”yla (Лейб-гвардии Уланский Его Величества полк в кампанию 1877-8 гг.) ilgili yazmış olduğu eserde 1877-78 Rus-Türk savaşı sırasında bununla ilgili önemli tarihsel olaylar, belgesel açıklamalar, aynı zamanda generaller, personel ve adı geçen alayın üst düzey subaylarının isim listeleri verilmiş olup, Balkanlardaki savaşlardan bahsedilmiştir [19].

“Balkan Yarımadasındaki 1877 –1878 Rus-Türk savaşı hakkında materyaller toplusu” (Сборникъ матеріаловъ по русско-турецкой войнѣ 1877-1878 г.г на Балканскомъ полуостровѣ.) Genelkurmay Askeri-Tarih Komisyonu tarafından hazırlanmıştır. Çoksaylı belgeden oluşan topluda 1877–1878 Rus-Türk savaşı hakkında detaylı bilgiler verilmiş, 1856 Paris Antlaşması ve Rusya'nın Balkanlar'daki nüfuzunu güçlendirme arzusundan bahs etmiştir. Hıristiyan bölgelerin egemenlik durumunun iyileştirmek içi gösterilen faaliyetlere yer verilmiş, Balkan halklarının Osmanlı yönetiminden kurtulmasını sağlayacak kararların alınmasına dlkkat çekilmiştir. Belgeler toplusunda Rusyanın Türkiyeye savaş ilan etmesi, Shipka Savaşı, Rus birlikleri tarafından Plevna ve Kars kuşatılması ve ele geçirilmesi, Rus ordusunun Balkankalardaki üstünlükleri, Shipka'daki zaferi, Sheinovo, Philippopolis, Adrianopolis'in ele geçirilmesi materialler toplusunda yer almaktadır.. Balkan halklarının bağımsızlığını ve Rusya'nın toprak alımlarını sağlayan 1878'de San Stefano barışından sözedilmektedir. Ancak Berlin Antlaşması, Balkanlar'da Rusların etkisini ve Bulgarların bağımsızlığını sınırladı [14].

Herbi seriden olan daha bir kitap tarihçi B.M. Kolubyakinin yazdığı “1877-1878 Rus-Türk savaşı Kafkasya ve Küçük Asya'da” (Русско-Турецкая война 1877-1878 гг. на Кавказѣ и въ Малой Азии) eseridir. General ve professor olan Kolubyakinin herbi-tarihi eserinin çok hissesi Türkiye ile savaşlardan bahsetmektedir . Kitapda savaşların haritaları, albüm yer almaktadır. Askeri tarihçi ve yazar olan Korgeneral,Boris Kolubyakin "1877-1878 Rus-Türk savaşıнын özetini vermiştir. Arşiv

senedlerine dayanarak Kafkas savaşları kronolojisini ve tarihsel yönlerini ortaya koymuş, askeri amelîyatların önlenmesi için planlar çizmiştir [7].

1877-1878 Osmanlı-Rusya Muharebesi ve Plevnenin müdafaası Osmanlı Devletinin yaptığı en ağır savaşlardan hesap onmaktadır. Ayrıca Plevnenin müdafaası Osmanlı tarihinin en şerefli sayfaları olarak bilinmektedir. Gazi Osman Paşa ise Plevne müdafaasının esas mimarı ve kahramanıdır 1877 yılında Qazi Osman Paşa 3 kez Plevne şehrini savuna bilmiş, her dafasında yenik düşen Ruslar çok sayılı kayıplarla geri çekilmek zorunda kalmışlardır. Toplamda Rus Askeri Birlikleri Plevne kuşatmasında 50.000 kişi civarında kayıp vermişlerdir. Plevne için yürütölen savaş XIX yüzyılın en büyük savaşlarından kabul edilir. Aynı zamanda Plevne müdafaası Türk ordusunun en şerefli sayfasından biridir.

Каунаққа

1. Дубовский В. Ф. Описание военного похода Лейб-гвардии Драгунского полка в Турецкую кампанию 1877-1878 гг, Тип. и хромолитография А. Траншеля, СПб. 1880, 386 с.
2. Егоров П. Описание боевой жизни 76-го пехотного Кубанского полка в минувшую войну 1877-1878-го годов, Тип. Штаба Кавказского военного округа, Тифлис, : 1884, 291 с
3. Фон-Вендт Хронологический очерк участия Лейб-гвардии 3-го стрелкового Финского батальона в кампании против Турок 1877-78 г Тип. Финского Литературного Общества Гельсингфорс: 1881, 99 с.
4. Геройские дела русского оружия 1877 и 1878 г. с изложением варварств турок и тайных действий друзей Порты”, Тип. Ф. Иогансон, М, 1878, 481 с.
5. Иванов В. Описание боевой жизни в минувшую войну 1877-1878 годов 2-го Кавказского стрелкового батальона, Тип. Штаба Кавказского военного округа, Тифлис, 150 с.
6. Кишмишев Степан Осипович. Война в Турецкой Армении 1877-1878 гг, Военная типография: СПб. 1884. 536 с.
7. Колюбакин Б.М. Русско-Турецкая война 1877-1878 гг. на Кавказъ и въ Малой Азии Часть 1-ая, Типо-Литография А.Г. Розена СПб. 1906
8. Леер Генрих Антонович, Очерк военных действий в Турции, Тип. В. Безобразова и комп СПб. : 1878, 60 с.
9. Попов А. Описание боевой жизни 4-го Кавказского стрелкового батальона в минувшую войну 1877-1878-го годов Тип. Штаба Кавказского военного округа Тифлис 1881, 168 с.
10. Поземковский М. Боевая деятельность в 1877-1878 гг. 153 пехотного Бакинского Его Императорского Высочества Великого Князя Сергея Михайловича полка, тип. А.А. Михельсона, Тифлис : 1888, 91 с
11. Поземковский М. Описание боевой жизни 155-го пехотного Кубинского полка в минувшую войну 1877-1878-го годов, Тип. Штаба Кавказского военного округа, Тифлис: 1881, 170 с.
12. Присненко К. Первая Плевна и 19-й пехотный Костромской полк в Русско-Турецкую войну 1877-1878 года Экономич. Типо-литография Вас. Остр СПб. 1900, 35 с.

13. Рикман Л. Описание боевой жизни 44-го Драгунского Нижегородского Его Величества Короля Виртембергского полка в минувшую войну 1877-1878-го годов Тифлис, 1885, 164 с
14. Сборникъ матеріаловъ по русско-турецкой войнѣ 1877-1878 г.г. на Балканскомъ полуостровѣ
Военная типография, СПб. 1898-1911, 111 ciltde
15. Сборникъ матеріаловъ по русско-турецкой войнѣ 1877-1878 г.г. на Балканскомъ полуостровѣ, Тип. Морского Министерства, СПб. 1904-1911
16. *Шабанов Д. Ф.* Описание боевой жизни в минувшую войну 1877-1878 годов 13-го лейб-гренадерского Эриванского Его Императорского Величества полка, Тип. Штаба Кавказского военного округа, Тифлис :1881, 207 с.
17. *Шаховской Лев Владимирович.* С театра войны 1877-78. Два похода за Балканы, Университетская тип. М. 1878, 318 с.
18. *Таль-ат* Описание военных действий под Плевной Тип. Департамента Уделов СПб. 1885, 266 с.
19. *Тальма А.* Лейб-гвардии Уланский Его Величества полк в кампанию 1877-8 гг. Хромолит. М. Фаниса, Варшава :1897, 170 с.
20. *Тулубовский Яков А.* Лейб-гвардии 2-ой Стрелковый Батальон в Турецкую кампанию 1877-1878 гг. Тип. Шридера: СПб. 1890/187 с.
21. Воспоминания о походе 18-го Пехотного Вологодского полка в Турцию 1877-78 годах, Издание Чтение для Солдат, СПб. 1886, 125 с.
22. Война 1877 и 1878 гг, I Cilt, Санктпетербургъ 1879, 145 с.
23. Война 1877 и 1878 гг, II Cilt, Санктпетербургъ 1879, 247 с.
24. Война 1877 и 1878 гг, III Cilt, Санктпетербургъ 1879, 380 с.
25. Война 1877 и 1878 гг, IV Cilt, Санктпетербургъ 1880, 489 с.
26. Война 1877 и 1878 гг, V Cilt, Санктпетербургъ 1880, 674 с.
27. Война 1877 и 1878 гг, VI Cilt, Санктпетербургъ 1880, 782 с
28. *Яновский К.* 156-й пехотный Елисаветпольский Генерала Князя Цицианова полк во время Турецкой войны 1877-1878 гг. Тип. Канцелярии Главного начальствующего гражданскою частью на Кавказе, Тифлис :1897, 200 с.